

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.3.48>

ДОСТУП ДО ВИМІАРУ СПРАВЕДЛИВОСТІ В РІЗНИХ РОДЗАЯХ ПОСТЕПОВАЊ САДОВЫХ

Oleksandr Jeszczenko

Судья, П'ятий Апелacyjny Сад Административный

ORCID ID: 0009-0009-1625-173X

yeshchenko_oleksandr@ukr.net

Adnotacja. Artykuł poświęcony jest badaniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości w różnych procesach sądowych, a także identyfikacji cech wspólnych i szczególnych tego prawa w zależności od rodzaju procesu. Zapewnienie dostępu do wymiaru sprawiedliwości oznacza tworzenie warunków niezbędnych do osiągnięcia sprawiedliwości i rozwiązywania konfliktów prawnych zgodnie z ustalonymi normami i przepisami prawa, co obejmuje świadczenie pomocy prawnej, rozstrzygnięcie spraw sądowych oraz zapewnienie wykonania orzeczeń sądowych. Wśród wspólnych aspektów dostępu do wymiaru sprawiedliwości podkreśla się: 1) wspólność zasad procesu sądowego; 2) w różnych postępowaniach sądowych obowiązkowa jest zewnętrzna forma uruchomienia prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości – odwołanie do właściwego organu sądowego; 3) wspólność kolejności etapów procesu sądowego, takich jak: postępowanie wszczęcie, postępowanie przygotowawcze i posiedzenia przygotowawcze, rozpoznanie sprawy co do istoty oraz podjęcie decyzji.

Słowa kluczowe: sprawiedliwość, sądownictwo, dostęp do wymiaru sprawiedliwości, zasada, przepis.

ACCESS TO JUSTICE IN VARIOUS FORMS OF LEGAL PROCEEDINGS

Oleksandr Yeshchenko

Judge, Fifth Administrative Court of Appeal

ORCID ID: 0009-0009-1625-173X

yeshchenko_oleksandr@ukr.net

Abstract. The article is devoted to the study of access to justice in various legal processes, as well as to the identification of common and special features of this right depending on the type of process. Providing access to justice means creating the conditions necessary to achieve justice and resolve legal conflicts in accordance with established norms, which includes providing legal aid, resolving court cases, and ensuring the execution of court decisions. Among the common aspects of access to justice the following are highlighted: 1) the commonality of the principles of judicial proceedings; 2) in various court processes, the external form of initiating the right to access justice is mandatory - an appeal to a competent judicial body; 3) the commonality of the sequence of stages of the judicial process, such as: opening proceedings, preparatory proceedings and preparatory meetings.

Key words. the justice, the judiciary, the access to justice, the principle, the provision.

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ У РІЗНИХ ВИДАХ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

Oleksandr Єщенко

суддя, П'ятий апеляційний адміністративний суд

ORCID ID: 0009-0009-1625-173X

yeshchenko_oleksandr@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена дослідженню доступу до правосуддя у різних судових процесах, а також виокремленню спільних та особливих ознак цього права залежно від виду процесу. Забезпечення доступу до правосуддя означає створення умов, яких необхідно для досягнення справедливості та вирішення правових конфліктів у відповідності з встановленими нормами та законами, що включає в себе надання правової допомоги, вирішення судових справ та забезпечення виконання судових рішень. Серед спільних аспектів доступу до правосуддя виокремлено: 1) спільність принципів здійснення судового процесу; 2) в різних судових процесах обов'язковою є зовнішня форма ініціювання права на доступ правосуддя – звернення до компетентного судового органу; 3) спільність послідовності етапів судового процесу, типу: відкриття провадження, підготовчого провадження та підготовчого засідання, розгляду справи по суті та ухвалення рішення.

Ключові слова: правосуддя, судочинство, доступ до правосуддя, принцип, забезпечення.

Вступ. Розвиток кожної країни неможливий без існування прозорості, демократичної та справедливої судової системи. Така судова система є не лише гарантом захисту прав громадян, але й сприяє економічному зростанню та інвестиціям, оскільки створює стабільне правове середовище для бізнесу. Поруч з цим, підходи до судочинства у цивільних чи кримінальних справах постійно змінюються. Зміни у судочинстві відбуваються відповідно до суспільних потреб, нових технологій та зростаючих вимог до справедливості.

Наприклад, з впровадженням цифрових технологій з'являються нові можливості для електронного документообігу та онлайн розгляду справ, що спрощує процедури і полегшує доступ до правосуддя. Тому важлива постійна адаптація судочинства до сучасних реалій, забезпечення його прозорості, демократичності та справедливості.

Основна частина. Доктринальну основу дослідження становлять праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених щодо трактування доступу до правосуддя, зокрема, Ю. Битяка, І. Бойка, М. Булкат, А. Верещагіної, В. Гончаренка, Є. Дурнова, В. Єрмоласва, В. Єршова, О. Зайчука, О. Кістяківського, О. Копиленка, М. Коротких, Р. Куйбіди, Т. Курас, О. Овчаренко, Л. Остафійчук, П. Музиченка, О. Нестерцової-Собакар, В. Сирих, В. Смородинського, І. Усенка, О. Ярмиша та інших. Проте, питання трактування доступу до правосуддя не в повній мірі розкрито. Саме тому, **метою статті** є дослідження загально-теоретичних ознак доступу до правосуддя та його прояву в різних судових процесах.

Результати та їх обговорення. Співвідношення правосуддя та судочинства в контексті забезпечення права на доступ до правосуддя. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2016), правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства. Вказане свідчить, що з позиції законодавця поняття «судочинство» та «правосуддя» не є тотожними. Здійснюючи філософсько-правове осмислення розмежування понять «судочинство» і «правосуддя» В. Бугун звертає увагу на ситуацію, що наразі існують три підходи до співвідношення даних понять: 1) правосуддя – це судочинство, судочинство – ще не правосуддя; 2) правосуддя і судочинство – не тотожні поняття; 3) правосуддя і судочинство є тотожними поняттями (Бігун, 2009: 21). Ми притримуємося підходу, що правосуддя і судочинство не є тотожними поняттями. Поруч з цим, на нашу думку, правосуддя та судочинство є поняттями, що тісно пов'язані між собою, і складають основу судової системи. Правосуддя визначається як процес забезпечення справедливості та вирішення правових конфліктів у відповідності з встановленими нормами та законами, що включає в себе надання правової допомоги, вирішення судових справ та забезпечення виконання судових рішень. Судочинство, з іншого боку, це система організації та проведення судових процесів, що включає в себе процеси подання позовів, проведення слухань, вирішення справ та виконання судових рішень. Отже, правосуддя – це мета, а судочинство – засоби досягнення цієї мети.

Розмірковуючи щодо суті правосуддя та судового захисту, А.В. Лужанський (Лужанський, 2010:200) зазначає, що вона у тому, що його ефективність значно перевищує ефективність інших, несудових методів, оскільки: 1) позасудовий захист фактично представляє собою запит або пропозицію стосовно добровільного або адміністративного врегулювання порушення та усунення його негативних наслідків, ґрунтуючись на припущенні належної та добросовісної поведінки правопорушника; 2) судове розгляд є єдиним остаточним законним засобом вирішення правового конфлікту; 3) суд має право попереджувального впливу у формі обов'язкового виконання конкретних рішень (постанов) з метою запобігання подальшим порушенням прав; 4) судові рішення, які набрали законної сили, мають остаточний характер; 5) виконання судового рішення щодо фактичних чи правових питань забезпечується державним примусом.

Таким чином, забезпечення доступу до правосуддя означає створення умов, яких необхідно для досягнення справедливості та вирішення правових конфліктів у відповідності з встановленими нормами та законами, що включає в себе надання правової допомоги, вирішення судових справ та забезпечення виконання судових рішень.

Диференціація судочинства та спільні характеристики доступу до правосуддя. Відповідно до ст. 124 Конституції України (1996), правосуддя здійснюється виключно судами. Це означає, що суди є єдиними органами державної влади, які мають право приймати судові рішення у відповідності з законом та відповідають за захист прав і свобод громадян, вирішення правових конфліктів та здійснення справедливості в суспільстві. Даною статтею передбачено також дві інші засади здійснення правосуддя: а) передача повноважень судам, а також незаконне делегування цих повноважень іншими органами чи посадовими особами є недопустимим; б) юрисдикція судів охоплює будь-який юридичний конфлікт або кримінальне обвинувачення. Саме з огляду на те, що юрисдикція судів охоплює будь-який юридичний конфлікт або кримінальне обвинувачення, відбувається формування системи організації та проведення судових процесів у порядку різних видів судочинства.

Згідно ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (2016), суди спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Окремими ученими робиться акцент на виокремленні також конституційного судочинства поруч з наведеними. На нашу думку такий підхід є не досить вірним з тієї підстави, конституційне судочинство не є «судочинством» у повноцінному розумінні даного поняття.

З огляду на викладене, в Україні виокремлюють декілька видів судочинства, серед яких цивільне, кримінальне, господарське, адміністративне, а також судочинство у справах про адміністративні правопорушення. Кожен з цих видів судочинства регулюється окремими кодифікованими нормативно-правовими актами: 1) здійснення цивільного судочинства регулюється Цивільним процесуальним кодексом України (2004) [далі – ЦПКУ], який містить норми процесуального права, які стосуються порядку розгляду та вирішення цивільних справ; 2) норми кримінального судочинства містяться у Кримінальному процесуальному кодексі України (2012) [далі – КПКУ], яким визначено процедуру розгляду кримінальних справ, права та обов'язки учасників кримінального процесу; 3) господарське судочинство регулюється Господарським процесуальним кодексом України (1991) [далі – ГПКУ], який встановлює порядок розгляду спорів, пов'язаних з господарською

діяльністю, а також правила проведення судових процедур у господарських справах; 4) норми адміністративного судочинства знаходяться у Кодексі адміністративного судочинства України (2005) [далі – КАСУ], який встановлює процедури розгляду справ, пов'язаних з діяльністю суб'єктів владних повноважень; 4) судочинство у справах про адміністративні правопорушення регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення (1984) [далі – КУПАП].

Наразі чинним законодавством України не конкретизовано поняття «доступ до правосуддя» залежно від виду судового процесу. Кримінальним процесуальним кодексом України (2012) у ст. 21 «Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень» звернено увагу, що доступ до правосуддя розкривається через такі особливості як: 1) забезпечення кожному права на справедливий розгляд та вирішення справи в адекватні терміни незалежним і неупередженим судом, створеним відповідно до закону; 2) право брати участь у судовому розгляді своєї справи будь-якої інстанції, яка стосується прав і обов'язків особи; 3) здійснення (кримінального) провадження не може обмежувати доступ особи до інших засобів правового захисту, якщо під час (кримінального) провадження порушуються її права гарантовані Конституцією України та міжнародними договорами України.

Як звертає увагу М.М. Ясинок (Ясинок, 2013: 80), доступ до правосуддя охоплює весь процес, починаючи від можливості звернутися до суду і закінчуючи повним виконанням судових рішень та є складним механізмом, що створює умови для того, щоб будь-яка особа, яка вважає, що її права, свободи або інтереси порушені, могла звернутися до суду і сподіватися на оперативний та справедливий судовий захист. Автором виділено складові частини поняття доступу до правосуддя, серед яких:

а) Забезпечення реальної можливості для кожної особи подати до суду свій позов відповідно до законодавства;

б) Здійснення оперативного та безперервного справедливого судового розгляду;

в) Гарантування обов'язкового та безумовного виконання судових рішень у встановлений законом строк.

Погоджуючись з такою позицією автора, зазначимо, що наразі доступ до правосуддя є процедурою, яка включає в себе ряд елементів, які забезпечують особі можливість використати встановлені державою судові механізми для захисту своїх прав і інтересів. Доступ до правосуддя поєднує в собі такі елементи, як: особливості звернення особи до суду (що поєднує встановлену законом форму, вимоги та строки звернення до суду шляхом подання позовної заяви (заяви), іншого процесуального документа); особливості розгляду компетентним та неупередженим судом справи із урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення; гарантія виконання судових рішень у встановлений законом строк та їх обов'язковості на території України; можливість особи оскаржити рішення суду до суду апеляційної та касаційної інстанції, як гарантії реалізації права особи на судовий захист. Поруч з цим, в цілях даного дослідження доцільно звернути увагу саме на порядок звернення особи до суду.

Незважаючи на те, що різні види судочинства в Україні мають свої особливості, є декілька спільних аспектів доступу до правосуддя, які є загальними для всіх видів судових процесів. Йдеться, по-перше про спільність принципів здійснення судового процесу, що включають: рівність перед законом та судом, принцип справедливого процесу, право на правову допомогу, право на справедливий термін розгляду справи, принцип виконання судових рішень, право на апеляційне оскарження тощо. Дані засади є основоположними для функціонування цивільного (ч. 3 ст. 2 ЦПКУ), кримінального (ч. 1 ст. 7 КПКУ), господарського (ч. 3 ст. 2 ГПКУ), адміністративного судочинства (ч. 3 ст. 2 КАСУ), а також судочинства у справах про адміністративні правопорушення, адже визначають основні стандарти доступу до правосуддя, які є загальними для всіх видів судочинства в Україні.

По-друге, в різних судових процесах обов'язковою є зовнішня форма ініціювання права на доступ правосуддя – звернення до компетентного судового органу, що здійснюється шляхом письмового подання у встановленій формі до суду через позовну заяву або ж інший процесуальний документ. Так, відповідно до: 1) ст. 187 ЦПКУ, позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді; ст. 9 КАСУ, суд розглядає адміністративні справи лише на основі позовної заяви, яка подається відповідно до цього Кодексу та в межах вимог, викладених у позові; ст. 26 КПКУ визначено, що кримінальне провадження в формі приватного обвинувачення ініціюється тільки після подання потерпілим заяви; ГПКУ передбачено, що суд розглядає справи лише на основі звернень осіб, які подані відповідно до цього Кодексу, в межах вимог, викладених у цих зверненнях, та на підставі доказів, представлених учасниками справи або запитаних судом у випадках, передбачених цим Кодексом тощо. Важливим етапом також є сплата судового збору, як підстава розгляду судом справи та відкриття провадження.

По-третє, спільною рисою забезпечення права на доступ до правосуддя є послідовні етапи судового процесу, що включають відкриття провадження, підготовче провадження та підготовче засідання, розгляд справи по суті та ухвалення рішення. Далі, після ухвалення рішення на рівні першої інстанції, сторони мають можливість оскаржити це рішення у вищій судовій інстанції, де проводиться апеляційне чи касаційне провадження. Дані етапи є спільними для цивільного (ч. 3 ст. 2 ЦПКУ), кримінального (ч. 1 ст. 7 КПКУ), господарського (ч. 3 ст. 2 ГПКУ), адміністративного судочинства (ч. 3 ст. 2 КАСУ), а також судочинства у справах про адміністративні правопорушення.

Доступ до правосуддя в окремих судових процесах. Поруч з цим, доцільно також звернути увагу на специфіку доступу до правосуддя, що мають місце в різних видах судочинства. Насамперед розглянемо

цивільне судочинство України. Цивільне судочинство має специфічний об'єкт судового захисту, адже займається вирішенням цивільних справ, тобто справ, які виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин (ч. 1 ст. 19 ЦПКУ). Саме у порядку даного виду судочинства вирішується питання про відшкодування збитків, заподіяних порушенням цивільних прав. Звернутися за захистом своїх порушених прав може досить велика кількість суб'єктів, серед яких фізичні та юридичні особи, а також держава Україна, Автономна Республіка Крим, місцеві громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 Цивільного кодексу України, 2003).

Розгляд цивільних справ здійснюється за правилами цивільного судочинства у порядку: наказного провадження; позовного провадження (загального або спрощеного); окремого провадження (ч. 2 ст. 19 ЦПКУ). Для звернення до цивільного суду особа має викласти своє у письмовій чи електронній формі (з електронним цифровим підписом) звернення у вигляді позовної заяви (для позовного провадження), заявою про видачу судового наказу (для наказного провадження), заявою (окремого провадження). Підсумковими актами суду у даному випадку виступатимуть рішення суду (для позовного та окремого провадження) та судовий наказ (для наказного провадження).

Специфічних строків для звернення до суду ЦПКУ не передбачено. Поруч з цим, відповідно до ст. 257 Цивільного кодексу України, особа може звернутися до цивільного суду за захистом своїх прав, свобод чи законних інтересів у межах строку позовної давності, який за усталеною формою складає 3 роки з моменту, коли особа довідалася про порушення своїх прав, свобод чи законних інтересів. Спеціальна позовна давність для окремих категорій справ відповідно становить 1 рік (наприклад, у справах про спростування недостовірної інформації) та 4 роки (наприклад, визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави).

Особливості господарського судочинства України включають, насамперед, специфічний предмет спорів, що виникають з господарських та комерційних відносин, серед яких спори, пов'язані із банківською діяльністю; із земельними правовідносинами; із корпоративними правовідносинами; із орендними правовідносинами; із розрахунками тощо (Довга, Дяченко, 2022: 89). Відповідно специфічними є і суб'єктний склад, яким є фізичні особи-підприємці, юридичні особи як суб'єкти господарювання (товариства, установи, підприємства тощо) та держава в особі підприємницьких чи непідприємницьких підприємств (ч. 1 ст. 2 ГПКУ).

Розгляд господарських справ здійснюється за правилами господарського судочинства у порядку: наказного провадження та позовного провадження (загального або спрощеного) (ст. 12 ГПКУ). Для звернення до господарського суду суб'єкт господарювання має викласти своє у письмовій чи електронній формі через накладення електронного цифрового підпису звернення у вигляді позовної заяви (для позовного провадження), заяви про видачу судового наказу (для наказного провадження). Судовими рішеннями у даному випадку виступатимуть рішення суду (для позовного та окремого провадження) та судовий наказ (для наказного провадження). ГПКУ так само, як і ЦПКУ не передбачає специфічних строків для звернення до суду. Проте для господарського судочинства за основу беруться положення Цивільного кодексу України щодо позовної давності (ст. 257).

Адміністративне судочинство України, як різновид форми здійснення правосуддя, займається розглядом спорів, що виникають із сфери діяльності суб'єктів владних повноважень та мають публічний характер. Відповідно до ст. 4 КАСУ, суб'єктом владних повноважень є орган державної влади (включаючи тих, що не мають статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, їхні посадові або службові особи, або інший суб'єкт, який виконує публічно-владні функції на підставі законодавства.

Фізична або юридична особа має право звернутися до адміністративного суду у порядку позовного провадження надавши до суду позовну заяву (адміністративний позов) у випадку: 1) скасування нормативно-правового акта; 2) скасування індивідуального акта; 3) визнання дій суб'єкта владних повноважень протиправними та встановлення обов'язку утриматися від певних дій; 4) визнання бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправною та накладення обов'язку вчинити певні дії; 5) визначення наявності або відсутності компетенції (повноважень) у суб'єкта владних повноважень, у випадку, коли такі дії/бездіяльність суб'єкта владних повноважень порушують права особи.

На відміну від ЦПКУ та ГПКУ, КАСУ визначає строки звернення до адміністративного суду. Так, відповідно до статті 122 КАСУ, для захисту своїх прав, свобод та інтересів особа має можливість звернутися до адміністративного суду протягом шестимісячного строку, який починається рахуватися з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення цих прав. Поруч з цим, якщо існує можливість вирішення спору у досудовому порядку згідно з законом, і позивач скористався цією можливістю, або якщо закон вимагає вирішення спору у досудовому порядку, то для звернення до адміністративного суду потрібно враховувати тримісячний строк, який починається з моменту розгляду його скарги.

Ще однією специфічною рисою адміністративного судочинства є можливість суду здійснювати окремі процесуальні дії з власної ініціативи. Так, адміністративний суд має право витребувати докази з власної ініціативи (стаття 9); призначити експертизу (ст. 102); застосувати заходи забезпечення позову та скасувати їх (ст. 150). На нашу думку, вказане право суду в адміністративному процесі обумовлено декількома причинами:

1) Забезпечення ефективного захисту прав та інтересів. Адміністративний суд здійснює контроль за дотриманням законності в діяльності органів влади. Здійснення процесуальних дій з власної ініціативи дозволяє забезпечити повноту й об'єктивність судового розгляду і забезпечити захист прав і інтересів сторін у справі;

2) Запобігання бездіяльності сторін. Іноді сторони у справі можуть не виявити достатньої ініціативи або зацікавленості у представленні доказів чи проведенні експертизи. Адміністративний суд, маючи можливість здійснювати дії з власної ініціативи, може заповнити цю прогалину та забезпечити необхідні докази чи експертні висновки для повного та об'єктивного розгляду справи;

3) Забезпечення принципу інквізиторського характеру судового розгляду. Адміністративний суд може вживати процесуальних дій з власної ініціативи для забезпечення об'єктивного, повного і точного встановлення обставин справи, що відповідає принципам інквізиторського судового розгляду, де суд сам активно здійснює дії щодо збору і оцінки доказів.

Що стосується кримінального судочинства України, то останнє займається розглядом кримінальних справ, підставою виникнення чого є вчинення злочинів та проступків, що передбачено Кримінальним кодексом України. Особливість кримінального судочинства України визначається тим, що ця галузь судової системи має найвищий рівень відповідальності, оскільки її основним завданням є розгляд кримінальних справ та прийняття рішень щодо притягнення осіб до кримінальної відповідальності за скоєні злочини. Кримінальне судочинство складається з досудового розслідування та судового провадження. Досудове розслідування розпочинається з моменту виявлення злочину або отримання повідомлення про нього та внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ст. 214 КПКУ).

Під час досудового розслідування правоохоронні органи збирають докази, ведуть допити свідків, встановлюють обставини скоєння злочину та особи, які до нього причетні. На цьому етапі можуть проводитись обшуки, затримання підозрюваних, огляди місця події та інші слідчі дії з метою зібрати всю необхідну інформацію. Судове провадження розпочинається після завершення досудового розслідування, коли справа направляється до суду для розгляду. Судове провадження включає в себе розгляд справи судом, допити свідків та учасників, розгляд доказів, вирішення питання про винність підозрюваного або обвинуваченого, а також винесення вироку відповідно до закону. Під час судового провадження здійснюється захист прав та інтересів підозрюваних та обвинувачених осіб (ст. 314).

За загальним правилом, відкриття кримінального провадження здійснюється з моменту того, коли стало відомо про вчинення діянь, які порушують Кримінальний кодекс України. Поруч з цим, відповідно до ч. 4 ст. 26 КПКУ початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення залежить виключно від подання заяви потерпілого. Відмова потерпілого, або його представника у випадках, передбачених цим Кодексом, від обвинувачення, є безпеліційним підґрунтям для припинення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Висновки. Різні види судочинства в Україні мають свої особливості. Серед спільних аспектів доступу до правосуддя, які є загальними для всіх видів судових процесів, виокремлено: 1) спільність принципів здійснення судового процесу; 2) в різних судових процесах обов'язковою є зовнішня форма ініціювання права на доступ правосуддя – звернення до компетентного судового органу, що здійснюється шляхом письмового подання у встановленій формі до суду через позовну заяву або ж інший процесуальний документ; 3) спільність послідовності етапів судового процесу, типу: відкриття провадження, підготовчого провадження та підготовчого засідання, розгляду справи по суті та ухвалення рішення. Доцільним є подальше дослідження специфіки забезпечення права на доступ до правосуддя у різних судових процесах характерним буде особливий порядок.

Література:

1. Бігун В. Філософсько-правове осмислення правосуддя (щодо розмежування понять «судочинство» і «правосуддя»). *Вісник Львівського університету*. 2009. Вип. 48. С. 21–27.
2. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
3. Довга М.О., Дяченко С.В. Особливості юрисдикції господарських судів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/18.pdf>
4. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24): Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Лужанський А.В. Конституційна природа права на доступ до правосуддя в Україні. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 197-201.
10. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top>
11. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top>
12. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#top>

13. Ясинюк М.М. Доступ до правосуддя як важлива гарантія демократичного суспільства. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 79-85.

References:

1. Bihun V. (2009) Filozofsko-pravove osmyslennya pravosudдя (shchodo rozmezhuвання ponyat' «sudochynstvo» i «pravosudдя») [Philosophical and legal understanding of justice (regarding the distinction between the concepts of «judiciary» and «justice»)]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu*, 48. С. 21–27.
2. Hospodars'kyi protsesual'nyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 06.11.1991 roku № 1798-XII [Economic Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine dated November 6, 1991 No 1798]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
3. Dovha M.O., Dyachenko S.V. (2022) Osoblyvosti yurysdyktsiyi hospodarskykh sudiv [eculiarities of the jurisdiction of commercial courts]. *Elektronne naukove vydannya «Analitychno-porivnyal'ne pravoznavstvo*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/18.pdf>
4. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 06.07.2005 roku № 2747-IV [Administrative Judicial Code of Ukraine: Law of Ukraine dated July 6, 2005 No. 2747-IV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
5. Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennya (statti 1 - 212-24): Zakon Ukrayiny vid 07.12.1984 № 8073-X [Code of Ukraine on Administrative Offenses (Articles 1 - 212-24): Law of Ukraine dated 07.12.1984 No. 8073-X]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
6. Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996 roku № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-BP]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 05.04.2001 roku № 2341-III [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 04/05/2001 No. 2341-III]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> України
8. Kryminalnyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 13.04.2012 roku № 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 04.13.2012 No. 4651-VI]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
9. Luzhans'kyi A.V. (2010) Konstytutsiyina pryroda prava na dostup do pravosudдя v Ukrayini [The Constitutional Nature of the Right to Access to Justice in Ukraine]. *Derzhava i parvo*, 50, p. 197-201.
10. Pro sudoustriy i status suddiv: Zakon Ukrayiny vid 02.06.2016 roku № 1402-VIII [On the judicial system and the status of judges: Law of Ukraine dated June 2, 2016 No. 1402-VIII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top>
11. Tsyvilnyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 16.01.2003 roku № 435-IV [Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top>
12. Tsyvilnyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 18.03.2004 roku № 1618-IV [Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated March 18, 2004 No. 1618-]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#top>
13. Yasynok M.M. (2013) Dostup do pravosudдя yak vazhlyva harantiya demokratychnoho suspil'stva [Access to justice as an important guarantee of a democratic society]. *Universytet-s'ki naukovi zapysky*, 1. S. 79-85.